

1789 Fransız Devrimi ve 1917 Ekim Devrimi Üzerine Notlar (Jakobenlik-Bolşeviklik)

Bilim ve Ütopya Dergisi,
Temmuz 2011, Sayı 205, s. 45-59

Yıldırım KOÇ

Hiçbir devrim bir öncekini tekrarlamaz, bir sonrasına reçete oluşturmaz. Hatta, sermayedar sınıfın bir önceki devrimden öğrendikleri ve bu çerçevede aldığı tedbirler de dikkate alındığında, her devrim bir öncekinden farklıdır. Ekim Devrimi, 1871 Komünü'nden farklıdır. Çin Devrimi, Ekim Devrimi'nden farklıdır. Küba Devrimi, Çin Devrimi'nden farklıdır. Ancak her devrim süreci daha önceki devrimlerin deneyimlerinden şu ya da bu ölçüde yararlanır. Aynı ilişki devrim sürecinde ön planda olan siyasal örgütler için de geçerlidir. Bu sınırlı etki çerçevesinde Rus (veya Ekim veya Bolşevik) Devrimi, Fransız Devrimi'nin deneyimlerinden, Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi (Bolşevik Partisi) de Jakobenlerden yararlanmıştı. Ancak her devrim ve örgüt, esas olarak kendi yolunu izlemiştir.

Bu yazının amacı 1789 Fransız Devrimi ve Jakobenlerin tarihini yazmak değildir. Öncelikle yapılmaya çalışılacak olan, 1789 Fransız Devrimi ve Jakobenlerin, onları geçmişten ayıran ve Rus Devrimi ile Bolşeviklerde de görülen bazı özelliklerini belirlemektir. Türkiye'de Rus Devrimi genellikle bilinmektedir. Ancak Fransız Devrimi konusunda aynı değerlendirme yapılamaz. Bu nedenle, kaçınılmaz olarak, Fransız Devrimi'nin gelişimi özetlenmiştir.

Fransız Devrimi'nin Gelişimi

“Fransız Devrimi'nin ilginçliği, liberal orta sınıfın bir kesiminin anti-burjuva devrime ve gerçekten de bu devrimin sınırının ötesine kadar devrimci kalmaya hazır olmasıdır: Bunlar Jakobenlerdi ve isimleri her tarafta ‘radikal devrim’ anlamına kullanılmaya başlandı.”¹

Fransız Devrimi, aşama aşama gelişen bir burjuva demokratik devrimidir. Bu “aşama aşama gelişim” 1848 yılında Fransa'da da, 1917 yılında Rusya'da da yaşandı. Fransız Devrimi “yapılmadı”, “oluştı”. Bu aşamalı devrimi kimse veya hiçbir örgüt planlamadı, önceden belirlenmiş bir hedef doğrultusunda gerçekleştirilmeye çalışmadı.

Fransız Devrimi, soyluların, yeni vergiler isteyen krala direnişiyiyle başladı.

Fransa 1756-1763 yıllarında, İngiltere, Prusya ve müttefiklerine karşı sömürgeler konusunda büyük insan kayıplarına ve mali harcamaya yol açan bir savaş yaşadı (“7 Yıl Savaşı”). Savaşta yenildi ve 1763 yılında imzalamak zorunda kaldığı Paris Antlaşması ile Kuzey Amerika ve Asya'daki sömürgelerini İngiltere'ye devretti. Bu savaşın ardından Amerika'nın İngiltere'ye karşı bağımsızlık savaşı, 1775-1783 yıllarında gerçekleşti. Fransa, 1778-1783 döneminde bağımsızlık savaşı veren güçlerle birlikte İngiltere'ye karşı savaştı. Gerek Yedi Yıl Savaşları ve Amerikan Bağımsızlık Savaşı'na verilen destek, gerek önemli sömürgelerin kaybı, Fransız maliyesini iflas noktasına getirdi. Kral, büyük bir borç yükü altına giren Fransız maliyesinin sorunlarını çözmek için yeni vergi alabilmek amacıyla, danışma organı niteliğindeki parlamentoyu (“Etats Generaux”) toplantıya çağırarak zorunda kaldı. Devlet gelirlerinin dörtte biri donanmaya ve orduya, yarısı da boçların faiz ödemelerine gidiyordu. Bu süreçte önde gelen oyuncular, soylular ve kraldı; burjuvazi henüz sahnede değildi.

¹ Hobsbawm, E., *The Age of Revolution 1789-1848*, Vintage Books, New York, 1996, s.62.

Parlamentonun toplanma süreci toplumda yeni ekonomik ve toplumsal ilişkileri yansıtan tartışmalarla gelişti ve burjuvazinin, meşruti krallık ve anayasa talebiyle öne çıkmasıyla gerçekleşti. Bu süreçte bazı demokratik kazanımlar sağlandı.

Bu dönemde, 1788 yılında yaşanan kıtlık ve arkasından gelen kötü kış koşulları nedeniyle açlıkla karşı karşıya kalan köylülerin ve kent yoksullarının (“sans-culottes”) ayaklanmaları gündeme geldi. Fransa’da 1789 öncesinde de “açlık ayaklanmaları” veya “ekmek ayaklanmaları” olarak isimlendirilen düzen-dışı kitle eylemleri olmuştu. Ancak hakim sınıflar cephesinde bir gediğin yaşanmadığı, siyasal iktidarın güçlü olduğu (veya gözüktüğü) koşullarda, bu ayaklanmaların etkisi yerel ve sınırlı kalmıştı. 1789 yılında hem hakim sınıflar cephesinde önemli bir bölünme yaşanıyordu, hem de hakim sınıflar mevcut sömürü düzenini bile yeterli bulmayarak, zaten büyük sıkıntıların yaşandığı bir dönemde sömürüyü daha da artıracak taleplerle geliyordu.

Etats Generaux, 1614 yılından beri toplanmamış bir ortaçağ parlamentosuydu. Danışma organı niteliğindeki parlamento üç gruptan oluşuyordu. Sayıları 100 bin civarında olan üst kesim din adamları birinci gruptu. Sayıları 400 bin civarında olan soylular ikinci gruptu. Sayıları 25 milyon civarında olan “diğerleri” de üçüncü gruptu. Parlamentoda her üç grubun eşit oyu vardı.

Her grubun kendi temsilcilerini seçme sürecinde temel talepler tartışıldı ve formüle edildi. Oy hakkı belirli bir miktar vergi ödeyen yetişkin erkeklere tanınıyordu. Farklı toplumsal sınıflardan oluşan üçüncü grupta yapılan seçimlerde, avukatlar, bazı diğer meslek sahipleri ve gelişmekte olan burjuvazinin temsilcileri seçildi. Kent yoksulları seçilenler arasında yer alamadı.

Kendiliğinden oluşan ve harekete geçen devrim süreci anayasa ve meşruti monarşi talebiyle öne çıktı. Kralın ve soyluların vergi sorunlarını görüşüp karara bağlamak için topladıkları bir ortaçağ kurumu, değişen ekonomik ve toplumsal koşullara bağlı olarak kontrolden çıktı ve farklı bir gündeme yöneldi. Bu süreci herhangi bir siyasal örgüt planlamadı, yönlendirmedi ve yönetmedi.

Fransız Devrimi’nin bu kendiliğindenci gelişimi, daha sonraki yıllarda Marksistler arasında öncü partinin rolünün yeterince kavranılmamasında etkili oldu. Bu eğilimi, Marx’ın determinizm vurgusu da güçlendirdi. Devrim kendiliğinden “oluşuyordu”. Bu gelişim tarihsel bir zorunluluktan ziyade bir öncü örgütlenmeyle “devrim yapmak” olanaklı değildi, gerekli değildi ve başarısızlığa mahkumdu.

Fransa’da üretici güçlerin düzeyinin gelişmesi ve feodalizmin bağrında kapitalist ilişkilerin güçlenmesi, artık çağdışı kalmış bir parlamento yapısını parçaladı.

Üçüncü grubun temsilcileri, temel taleplerinin kabul edilmemesi üzerine burjuvazinin önderliğinde tüm halkın temsilcileri olarak ayrı toplandılar ve 17 Haziran 1789 günü kendilerinin Ulusal Meclis olduklarını ilan ettiler. Bu grubun önderleri de anayasaya dayalı meşruti monarşiyi ve seçmen olabilmek için mülkiyet sahibi olmak koşulunu savunuyorlardı.

Devrimde yangını başlatan kıvılcım, reform yanlısı maliye bakanının kral tarafından görevden alınması oldu. Ayaklanan kent yoksulları silahlandı. Burjuvazi, kendiliğinden ayaklanan kent yoksullarının eylemlerini kontrol altına alabilmek için, Ulusal Muhafızlar adıyla bir milis gücü oluşturdu. Ulusal Muhafızlara katılabilmek için pahalı bir üniforma edinebilmek gerekiyordu. Kent yoksulları bu örgütlenmeye giremiyorlardı.

Bu ayaklanma sürecinde krala bağlı ve büyük çoğunluğunu yabancı askerlerin oluşturduğu askeri birlikler, devrimci dalgadan olumlu biçimde etkilenerek veya ürkerek, çatışmaktan kaçındı ve koğuşlarına çekildi.

Fransız Devrimi ve Sonrası

Bu koşullarda 12 Temmuz 1789 günü başlayan yoksul halk ayaklanması 14 Temmuz 1789 günü, hapishane ve cephanelik olarak kullanılan Bastil'in basılmasıyla zirveye ulaştı. Birçok kişinin öldüğü bir çatışmadan sonra yoksul halk kitlesi Bastil'i ele geçirdi. Fransız Devrimi'nin bu aşaması kralın otoritesinin yıkılmasını da simgeliyordu.

Ayaklanma herhangi bir örgütün hazırlamasıyla oluşmadı, gelişmedi, sonuçlanmadı. şartlar, önceden planlanmamış bir süreç izledi ve ayaklanma "oluştu". Geçmişin "açlık ayaklanmaları" geleneğini geliştirerek sürdüren yoksul halk kitlesi kendiliğindenci bir biçimde tarih sahnesine ıktı.

Bu noktada Fransa'da günümüzdeki gibi bir "işçi sınıfı"ndan söz etmek olanaklı değildi.

Fransa'da işçi eylemleri 18. yüzyılda görülmeye başlandı. 18. yüzyılın sonlarında çok sayıda işçi, eve-iç-verme sistemi içinde parça başı ücret üzerinden tüccarlara mal üretiyordu. Ancak bu tarihlerde ücretli işçiler, ıracılar, kalfalar, ustalar arasındaki sınıf ayrımları çok net ve açık değildi. Birçok kalfa hl ustasının evinde yatıyor, ustasının masasında yemek yiyordu.

Bu dönemde işçilerin işverenlere karşı genellikle iç durdurma biçiminde eylemleri olmakla birlikte, toplumsal tepkiler ağırlıklı olarak gerçek ücretlerin ekmek ve diğer temel gıda maddelerindeki hızlı yükselme nedeniyle düşmesine karşıydı. 18. yüzyılda bir Fransız işçisinin ücretinin yaklaşık yüzde 50'si yalnızca ekmek satın almaya gidiyordu. Ekmek fiyatlarının artışından yalnızca işçiler değil, tüm kent yoksulları etkileniyordu. Hatta, modern sanayi işçilerinin durumu kent yoksullarından farklıydı ve 1789 Fransız Devrimi'nde bu kesim önemli bir rol oynamadı. 1789 Fransız Devrimi'nde belirleyici kitle gücü olan kent yoksulları ("Klotsuzlar", burjuvaların giydiği dize kadar uzanan külot pantolonları değil de, normal pantolonları giyenler, "sans-culottes") içinde çok sayıda işçi olmasına karşın, bir "sınıf hareketi" olmaktan uzaktı. Hedef, düzen değişikliği değildi; geleneksel fiyatların üzerinde fiyatlarla ekmek ve diğer temel tüketim mallarını satanlar ve onları retenlerdi.

"Kent yoksulları," yoksul işçilerden, küçük esnaf ve zanaatkarlardan, ıracık ve kalfalardan, işsizlerden ve hatta küçük işverenlerden oluşan çok heterojen bir toplumsal kategoriydi. Talepleri muğlak bir biçimde formüle edilmişti ve çelişkiler içeriyordu. Küçük mülkiyete saygı isterken, zenginlere karşıydılar. Devletin yoksullara iç, ücret ve sosyal güvenlik sağlamasını istiyorlardı. Yerinden yönetimci, doğrudan, eşitlikçi ve özgürlükçü bir demokrasi taraftarıydılar.

Fransız Devrimi'nin bu aşamasından sonra müthiş bir toplumsal hareketlilik ve politikleşme dönemi başladı.

Başta Paris olmak üzere birçok kentte yerel siyasal kulüpler kuruldu. Bu kulüpler, siyasal partilerin prototipiydi. Genellikle formüle edilmiş ve açıklanmış programları yoktu. En önemlilerine ye olabilmek için yüksek dentilerin verilmesi gerekiyordu.

Rus Devrimi'ni Fransız Devrimi'nden ayıran en önemli noktalardan biri, 1917 yılında eski rejim karşıtılarının programları belirlenmiş siyasal partilerde örgütlenmiş bulunmasıydı.

1789 Fransası yoğun bir gazete, broşür, kitap yayınına da yaşadı.

Ayaklanma sürecinde ortaya çıkan milislerden oluşturulan Ulusal Muhafızlar bir süre sonra resmiyet kazandı.

Bu süreç kent yoksullarının örgütlenmesini de getirdi.

Krallığın belediye yapısı parçalanarak, onun yerine demokratik bir biçimde işleyen komünler kuruldu. Paris Komünü bir yeni "kent hkmeti" biçimindeydi.

Ayrıca, "section" adı verilen ve seçimlerde temel alınan bölgelerde alternatif örgütlenmeler doğdu. Zaman içinde kent yoksullarının hakimiyeti altına giren bu bölgesel örgütlenmeler, Fransız Devrimi'nin kazanımlarının korunması ve burjuvazinin daha ileriye doğru adım atmasının zorlanması açısından önemli işlevler üstlendi.

12 Temmuz'da Paris'te başlayan ayaklanma diğer kentlere ve nüfusun büyük bölümünün yaşadığı kırsal bölgelere de yayıldı.

Kırsal bölgelerde köylüler ayaklanarak birçok yerde büyük toprak sahiplerini arazilerinden kovdu, köylülerin feodal yükümlülüklerine ilişkin belgelerin bulunduğu arşivleri ateşe verdi ve ilk kez 1789 hasadında büyük toprak sahiplerine ve kiliseye vermek zorunda olduğu vergi ve ürünleri vermedi; zorla çalışma yükümlülüklerini yerine getirmedi.

Yoksul köylü ayaklanmaları dalgası da kendiliğinden oluştu. Ortada bu eylemleri planlayan, örgütleyen ve yöneten bir örgüt yoktu. Hakim sınıflar cephesinde büyük çelişki, kavga ve boşluk, 1788 ve 1789 yıllarında yaşanan kıtlıkla daha da artan sıkıntı ve huzursuzluğun kitlesel eyleme dönüşmesine yol açtı.

Paris'te ise Ulusal Meclis soylulara ilişkin tüm ünvanları kaldırdı, kilisenin arazilerine ve mülküne el koydu, kiliselerin toplumsal ilişkilere (doğum, evlilik ve ölüm kayıtlarının tutulması, v.b.) ilişkin yetkilerini devlete devretti. Fransız Devrimi'nin kilise karşıtı tavrı basit bir din karşıtlığı değildi, sınıf çıkarlarına dayanıyordu. Kilisenin, güçlü ruhban sınıfıyla feodal düzenin ana dayanaklarından birini oluşturması, burjuva demokratik devriminin kilise-karşıtı olmasına yol açıyordu.

Ancak devrimi izleyen yaklaşık iki yıllık dönemde toplumsal güçler arasında bir denge yaşandı.

Parlamento'da anayasaya dayalı meşruti krallığı kabullenenler çoğunlukta idi. Bu çoğunluk "devrim tamamlandı" anlayışını savunuyordu. Bu dönemde kabul edilen Le Chapelier Yasası, işçilerin sendika kurmasını ve grev yapmasını yasaklıyordu.

Bu dönemde Jakoben Kulübü kuruldu. Üyelerinden yüksek bir ödenti alan kulüp, ilk başlarda yalnızca Parlamento üyelerine açıktı. Daha sonra üyeliği genişletti ve burjuvazinin örgütlenmesine dönüştü.

Daha düşük ödenti alan Kordölyeler Kulübü ise halk kitlesine daha yakındı. Bu kulübün önde gelen kişisi, avukat Danton'du. Bu kulübün üyeleri, Jean-Paul Marat tarafından yayımlanan bir gazeteden etkileniyorlardı.

Bu ara dönemde, kent yoksullarının ayaklanmasıyla gerçekleşen 1789 Devrimi sonrasında oluşan düzenin, yoksulların hiçbir temel sorununa çözüm getirmemiş olmasının yol açtığı tepkileri örgütlemeye ve alternatif toplumsal/siyasal ilişkilerin gerçekleştirilmesi mücadelesine yönlendirmeye çalışan ütopyik komünist akımlar gelişti. Hebert isiminde bir Jakoben, kent yoksullarını etkilemeye çalışan bir gazete yayımlıyordu. Jacques Roux isimli bir papaz ise kent yoksullarının soylulara ve zenginlere duyduğu nefreti örgütlemeye çalışıyordu.

Ulusal Meclis'in 4 Ağustos 1789 tarihli oturumunda soylular ayrıcalıklarından vazgeçtiklerini açıkladılar. Ancak feodal dönemden kalma yükümlülükler büyük miktarlarda nakit tazminat karşılığında kalkacaktı. Bu biçimde ortaya çıkan borçların iptali ancak Jakobenlerin Haziran 1793'te iktidara gelmesinden sonra gerçekleşebildi.

26 Ağustos 1789 tarihinde kabul edilen İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirgesi, aralarında direnme hakkının da yer aldığı temel hak ve özgürlükleri güvence altına almanın yanı sıra, mülkiyet hakkının kutsallığını da korudu. "Özgürlük, eşitlik, kardeşlik" ancak burjuva mülkiyet düzeni temelinde mümkündü.

Bu dönemde kral ve soylular çeşitli karşıdevrim faaliyetleri sürdürüyordu. Kral ve ailesi, Paris'in dışında Versay'daki sarayda yaşıyordu. 5 Ekim 1789 günü, çoğunluğunu kadınların oluşturduğu büyük bir kent yoksulu kitlesi Versay'a doğru yürüyüşe geçti. Onlara, aralarında Ulusal Muhafızların da bulunduğu yaklaşık 20 bin erkek katıldı. Bu kitle, kralı ve ailesini Versay'dan alarak, gözlerinin önünde bulunmasını sağlayacak bir biçimde, Paris'teki bir saraya yerleştirdi.

Kent yoksullarının krala meydan okuyuşu, Parlamento'da çoğunluğu oluşturan burjuvaziyi ürküttü. 21 Ekim 1789 tarihinde kabul edilen bir yasayla, bu tür gösterilere karşı silah kullanılmasına izin verildi.

1791 yılı başlarında, Fransa'da kapitalizmin gelişmesinin önündeki bazı önemli engeller kaldırıldı. Ağırlık ve uzunluk ölçüleri standartlaştırıldı; ülke içinde insanların ve malların serbest dolaşımını zorlaştıran iç gümrükler ve yol ile köprülerden geçiş ücreti alma uygulamalarına son verildi; loncaların sermaye birikimini ve kapitalistleşmeyi engelleyen düzenlemeleri kaldırıldı.

1791 yılında toplumsal ve siyasal gerginlikler daha da tırmandı. 20 Haziran 1791 günü kıyafet değiştiren kral ve ailesi Fransa'dan kaçarak karşıdevrimci güçlere katılmak isterken, sınıra yakın bir yerde yakalandı ve Paris'e geri götürüldü. Bu ihanet girişimi sonrasında kralın görevden alınması için bir dilekçe hazırlayan büyük bir kitlenin üzerine ateş açılması sonucunda kent yoksulları arasında bir katliam yaşandı.

Kral 1792 yılı Nisan ayında Avusturya ve Prusya'ya savaş ilan etti. Amacı, devrim ordularının yenilmesiyle devrimin çökertilmesiydi.

Fransız orduları savaşın başında büyük yenilgiler yaşadı. Düşman orduları Paris'e doğru ilerleyerek, 1789 Devrimi'nin tüm kazanımlarını tehdit etmeye başladı. Devrim sayesinde feodal yükümlülüklerinden kurtulmuş köylüler, soyluların ayrıcalıklarının geri getirilmesine karşı olan burjuvazi ve en temel talepleri karşılanmamış olan kent yoksulları, vatan savunmasında birleşti. Ayrıca, devrimin kazanımlarının korunmasının devrimin daha da geliştirilmesine bağlı olduğu anlaşıldı.

Bu koşullarda Jakobenler ve Kordölyeler, kent yoksullarına ayaklanma çağrısı yaptı. 10 Ağustos 1792 günü kent yoksulları ve çeşitli bölgelerden orduya katılmak üzere Paris'e gelmiş olan gönüllüler ayaklandı. Halk, kralın bulunduğu saraya doğru yürüyüşe geçti. Ulusal Muhafızlar da ayaklanmaya katıldı. Kralın ordusu ayaklanmayı engellemeye çalıştı. Çıkan çatışmada kral yandaşlarından 600 ve ayaklananlardan 370 kişi hayatını kaybetti. Kent yoksulları ve burjuvazi toplumsal ve siyasal ağırlığını kabul ettirdi.

Bu koşullarda, bir yıl önce mülkiyet koşuluna bağlı olarak yapılan seçimlerle oluşan Parlamento tavır değiştirmek zorunda kaldı; kralı görevden aldı; Paris'in seçim bölgelerinde oluşan komitelerin üst örgütlenmesi olarak yeni devrimci komünü tanıdı ve seçmenlikte mülkiyet ve vergi koşullarını kaldırarak tüm yetişkin erkeklerin oy kullanabileceği genel seçimleri düzenlemeyi kabul etti. Cumhuriyet ilan edildi. Aylarca yargılanan "vatandaş Capet" (eski kral XVI. Louis) ise, 1793 yılı Ocak ayında vatana ihanet suçundan giyotine gönderildi.

10 Ağustos 1792 ayaklanması, kent yoksullarının gücünü kanıtladı. 1789 yılında örgütsüz bir biçimde yalnızca aristokraziye karşı ayaklanan kitle, 1789-1792 döneminin politikleşme ve örgütlenme süreci sonrasında, tarih sahnesinde daha radikal taleplerle yer almaya başladı. Bu bağımsız örgütlenme, program oluşturma ve eyleme geçme eğilimi burjuvaziyi ürküttü. Ancak hem kent yoksullarının heterojen sınıfsal yapısı, hem de alternatif bir toplum düzeni yaratmak isteyen siyasal akım ve örgütlerin güçsüzlüğü ve yetersizliği, kent yoksulları hareketini zayıflatıyordu.

Yoksul halk kitleleri ve burjuvazinin radikal kesimleri, karşıdevrimci düşmana ve düşmanla işbirliği yapan soylulara ve krala karşı, yeni tip bir ordu yarattı. Halkın tüm olanakları vatanın savunulması ve devrimin kazanımlarının korunması için seferber edildi. Bu halk ordusu, subaylarını askerlerin seçtiği, askerlerin para için veya zorunlu olduklarından değil, vatan ve özgürlük uğruna savaştıkları inançlı, kararlı ve coşkulu bir kitleydi. Krallık geçmişte yabancı paralı askerlerden (özellikle Alman ve İsviçreli) bir ordu kurmuştu. 1789 Devrimi sonrasında oluşan Ulusal Muhafızlara burjuvazi hakimdi. Bu yeni halk ordusu, Ulusal Muhafızları da radikalleştirdi ve demokratikleştirdi. Fransa'yı bu halk ordusu kurtardı.

Vatan savunması döneminde burjuva demokratik devriminde yeni bir aşamaya geçildi. Devrimin geçirdiği dönüşüm, ilk kurulduğunda seçkin burjuvaların mutedil taleplerini dile getiren örgütlenmesi olan Jakobenler içinde ayrılma ve tasfiyelere yol açtı. Başlangıçta anayasaya dayalı meşruti krallık talebiyle burjuvazinin en geniş kesimlerini yüksek ödenti verilen bir kulüpte örgütleyen Jakobenler, devrim aşama aşama ilerledikçe ve hayatın gündeme getirdiği yeni sorunlar ve çözümler değiştikçe, daha radikal programlara yöneldiler ve bu sürecin dayattığı ayrılmaları ve tasfiyeleri yaşadılar.

Jakoben Kulübü'nün üyelerinin birçoğu aynı zamanda Kordölyeler Kulübü üyesiydi. Kordölyeler daha radikal bir çizgi izliyordu. Bir süre sonra Jakoben Kulübü üyelerinin yaklaşık yarısı ayrılarak muhafazakar Föyvan Kulübü'nü ("Feuillants") kurdu. Yoksul halka karşı olan bu kesimin ayrılmasından sonra, Jakoben Kulübü'nün önderliği Robespierre ve Brissot'a kaldı. Devrimin geriye düşmemek için ilerlemek zorunda olduğu koşullarda, Brissot ve arkadaşları da Jakobenlerden ayrıldı ve Jironden Kulübü'nü kurdu.

Parlamento'da 10 Ağustos 1792 tarihine kadar Föyvan Kulübü üyeleri, bu tarihten 1793 Haziran başına kadar da Jironden Kulübü üyeleri etkiliydi. Jakobenlerin başa geçmesi, eski arkadaşlarının sırayla tasfiye edilmesi sonrasında gerçekleşti. Bugün "Jakobenler" denince akla gelenler, Jakoben Kulübü'nün bu ayrılma ve tasfiyelerden sonra oluşan yönetimidir.

Sonunda Maximilien de Robespierre, Louis de Saint-Just, Jean-Paul Marat ve Georges-Jacques Danton'un önderliğine geçen Jakobenler, radikal bir burjuva demokratik program temelinde büyük bir vatanseverlik ve ihtilalcilik örneği verdi. Ancak bu ayrılma ve tasfiyeler anti-demokratik bir iç yapıya ve sonunda devrimin kendi çocuklarını yemesine yol açtı.

Bu dönemde kent yoksullarının kendi bağımsız örgütlenmeleri gelişti. Bu gelişme, radikalleşse de bir burjuva programı savunan Jakobenleri kent yoksullarından kopardı.

10 Ağustos 1792 Devrimi sonrasında Parlamento'da ağırlıkta olanlar, ilk başlarda Jakoben Kulübü içinde yer almışkan, daha sonra ayrılarak ayrı bir kulüp (Jironden Kulübü) kurmuş olan mutedil burjuvalardı.

Jakoben İktidar

Jirondenlerin yönetimi döneminde de sorunlar sürünce, kent yoksullarının Jakobenlerle birlikte düzenledikleri 31 Mayıs-2 Haziran 1793 ayaklanması sonucunda Jakobenler tek başlarına iktidara geldi; Jakoben diktatörlüğü ve terörü dönemi başladı.

Bu ayaklanmaya yaklaşık 80 bin silahlı kent yoksulu ve Ulusal Muhafız katıldı. Bu kişiler Parlamento'yu muhasara altına aldı ve 100'den fazla topu Parlamento'ya yönlendirdi.

Jakoben yönetimi derhal köylülüğün çeşitli biçimlerde sürmekte olan eski borç ve yükümlülüklerini kaldırdı; kilise arazilerini ve toprağını bırakıp başka ülkelere kaçmış büyük toprak sahiplerinin topraklarını köylülere dağıttı; halkın temel gereksinimlerinin karşılanması için ekonomiye müdahalede bulundu. Oluşturulan Kamu Güvenliği Komitesi yürütme erkini merkeziyetçi bir biçimde kullanmaya başladı. Kamu Güvenliği Komitesi, gerek Jakoben Kulübü'nün ülkeye dağılmış şubeleri, gerek yerel düzeyde ortaya çıkmış devrimci komiteler aracılığıyla, halkla ilişkilerini sürdürüyordu.

Jakobenler, savaş koşulları ve kent yoksullarının dayatması nedeniyle ekonomiye giderek daha fazla müdahale etti, devrime karşı ayaklanan veya muhalefet edenlere karşı acımasız bir terör uyguladı.

Jakobenler iktidara geldiğinde Fransa'nın seksen bölgesinin altmışı Paris'e karşı ayaklanmış durumdaydı. Alman prenslerinin orduları kuzeyden ve doğudan ülkeyi işgal ediyordu. İngilizler ise güneyden ve batıdan saldırıyordu. Ülke iflas durumundaydı. İki seçenek vardı. Ya işbirlikçilere ve bölücülere karşı terör uygulanacaktı; ya da devrimin tüm

kazanımları gidecek, ulus devlet parçalanacak ve belki de Fransa yok olacaktı. Jakobenler, ülkenin bütünlüğünün ve bağımsızlığının korunması için şiddete başvurmak zorunda kaldı. On dört aylık Jakoben iktidarı döneminde resmi olarak 17 bin kişi infaz edildi. Bu dönemin sonunda Fransa'nın tümü Paris'in kontrolü altına girmişti; işgalciler Fransa'dan çıkarılmıştı ve Fransız orduları Belçika'yı işgal etmişti. Ülkenin bütünlüğü ve bağımsızlığı kazanılmıştı.

Fransız Devrimi'nin 1793-1794 yıllarındaki Jakoben diktatörlüğü, bu süreçte iktidarın ekonomiye müdahalesi, halk ordusu ve vatanseverlik, Rus Devrimi'nde de (farklı içerikte olsa bile) görülen uygulamalardı.

Jakobenler bu büyük zorlukları aşabilmek için, kent yoksullarının desteğini almaya ve artırmaya çalıştı. Ayrıca genel seferberlik ilan edildi, fiyat artışları kontrol altına alındı. Uygulanması ertelenmesine karşın çok geniş demokratik haklar içeren yeni bir anayasa kabul edildi.

Bu adımlar, Kamu Güvenliği Komitesi'ne verilen çok geniş yetkilerin hızlı bir biçimde kullanılmasıyla sağlandı. Bu süreçte, Kamu Güvenliği Komitesi tarafından çeşitli birimlere atanan "komiser"ler Komite adına geniş yetkiler kullandılar ve çok etkili oldular.

Jakobenler bu süreçte demokratik merkezîyetçilik temelinde örgütlenmiş bir siyasal yapı yaratamadılar. Ayrıca, sınıfsal konumları nedeniyle, attıkları adımlarda temsil ettikleri burjuvazi ile devrimin kazanımlarının ve vatanın korunması için desteğine gereksinim duydukları kent yoksullarının çıkar ve talepleri arasında belirli bir denge sağlamaya da çalıştılar.

Burjuva demokratik devrim aşama aşama gelişerek Jakoben diktatörlüğünde zirvesine ulaştı. Ancak bu noktadan bir adım öteye geçebilmesi, burjuva düzeninin aşılabilmesi olanaklı değildi. Devrimin ana kitlesini oluşturan kent yoksulları, çağdaş proletarya değildi; kendi içinde sınıf farklılıkları ve hatta çelişkileri olan heterojen bir kitleydi. Ayrıca, kent yoksullarının alternatif bir dünya düzeni programları da yoktu. Bu dönemde kent yoksullarını etkilemeye çalışan Hebertist ve "Öfkeliler" örgütlenmeleri bilimsel çözümler temelinde bir alternatif program sunmuyorlardı.

Daha ileriye gidemeyen devrim geriye gitti.

Jakobenler önce "kızıl papaz" olarak tanınan Jacques Roux'un önderliğinde ilkel komünist fikirler savunan Öfkeliler'e ("Les Enrages") saldırdılar. Roux ve arkadaşları tutuklandı. Roux intihar etti; arkadaşları ise giyotine gönderildi.

İlkel komünist fikirler savunan diğer bir hareket ise Hebert'in önderliğindeydi. Hebert ve arkadaşları da tutuklandı ve 24 Mart 1794 günü idam edildi. Devrim kendi çocuklarını yemeyi, 5 Nisan 1794 günü Danton ve arkadaşlarının giyotine gönderilmesiyle sürdürdü.

Bu süreçte kent yoksullarının bağımsız örgütlenmeleri de büyük ölçüde engellendi ve kent yoksullarının çıkarlarına ters düşen düzenlemeler yapıldı. Devrimci süreçte daha öteye gitme imkanı ve niyeti olmayan Jakobenler, kent yoksullarının desteğini yitirdikten sonra, burjuvazinin programının ötesine geçmiş olmanın bedelini ödediler. Kırsal kesimde toprak sahibi olmuş olan köylüler de Jakobenlere destek vermedi.

Savaşların Fransa'nın zaferiyle sonuçlanmasının ardından, parlamento Robespierre ve Saint-Just'ı giyotine gönderdi.

Devrimin Ardından İşçi Sınıfı Hareketi

Fransız Devrimi, 19. yüzyıl boyunca, devrim yapmak isteyenler tarafından ayrıntılı olarak incelendi.

Ünlü anarşist düşünür ve eylemci Kropotkin'in *Büyük Fransız Devrimi* kitabı (Kropotkin, P.A., *The Great French Revolution, 1789-1793*, William Heinemann Pub., London, 1909, 610 s.) uzun süre bu konuda temel başvuru kaynaklarından biri oldu. 1848 Devrimi'nin ilk aşamasından sonra Çalışma Bakanlığı görevini üstlenen Louis Blanc da bu

konuda bir kitap yazdı. Fransız Sosyalist Partisi'nin ünlü önderi Jean Jaures'nin kitabı da uzun yıllar başvuru yapıtı olarak kullanıldı.

Karl Marx, Fransız Devrimi konusunda ayrıntılı bir analiz yazmadı.

1860'lı yıllardan itibaren Karl Marx'ın Avrupa işçi sınıfı üzerindeki etkisi arttı. 1864 yılında Birinci Enternasyonal kuruldu. Almanya'da Wilhelm Liebknecht ve August Bebel'in önderliğindeki siyasal örgütlenmede Marx'ın düşünceleri egemendi. 1871 Paris Komünü farklı bir çizgide gelişti; ancak işçi sınıfının ilk doğrudan yönetimi ve yeni devletiydi.

Paris Komünü'nün yenilgisi ve emperyalist döneme geçilmesiyle birlikte emperyalist ülkelerin hakim sınıflarının işçi sınıflarını terbiye edecek biçimde emperyalist sömürden pay vermeleri ve demokratik/siyasal hak ve özgürlükleri tanımalarıyla, işçi sınıfları düzene uyum sağladı. Marx'ın 1872 yılından sonra çok fazla yazmaması, Birinci Enternasyonal'in merkezini 1872 yılında ABD'ye taşınması ve umudunu, ABD, Rusya ve sömürgelere bağlaması, Marksistler arasında yeni eğilimleri gündeme getirdi.

Bir açıdan Fransız Devrimi'nin aşamalı gelişimi bir anlayış biçimini aldı. 1880'li yıllardan itibaren sayıları artan Marksist siyasal örgütlenmelerde hakim olan anlayış, burjuva demokratik devrimlerinin gelişeceği ve işçi sınıfının çok daha gelişkin ve örgütlü olduğu koşullarda, parlamenter demokratik düzen içinde yeni bir tarihsel aşamaya, sosyalizme geçileceği biçimindeydi. Emperyalist sömürünün burjuvaziye sağladığı hareket esnekliği sayesinde ortaya çıkacak burjuva demokrasisi, sosyalizme geçişin önkoşulları olarak değerlendiriliyordu. Marx'ın 1848 Devrimleri sonrasında burjuvazinin gericileştigiğine ilişkin tespitleri, 1871 Paris Komünü'nün bastırılmasında uygulanan şiddet, Almanya'da 1878-1890 döneminde sosyalistlere yönelik baskılar gözardı ediliyor ve (Fransız Devrimi'nde olduğu gibi) burjuva demokrasisinin aşama aşama geliştirileceği ve güçlü işçi sınıfı ve burjuvazi demokrasisinin sağlayacağı olanaklar kullanılarak, sosyalizme geçileceği umuluyordu. Bu dönemde Karl Kautsky'nin, "Biz devrimci bir partiyiz, ancak devrim yapmıyoruz" sözleri bu çelişkiyi güzel ifade etmektedir.

Bu süreçte Fransız Devrimi'nin iki önemli unsuru olan yoksul halkın alternatif örgütlenmeleri ve ihtilalci parti anlayışı unutuldu. Almanya'da 1890'lı yıllarda yoksul halkın veya artık iyice gelişmiş olan işçi sınıfının düzen-dışı alternatif örgütlenmeleri yerine düzen-içi sendikaları, kooperatifleri, dernekleri kuruldu. İhtilalci partinin yerine ise üye olmak için aidat ödemenin yeterli olduğu, ihtilal diye bir amacı/derdi olmayan kitle yapılanmaları çıktı. Esasında bu durum doğaldı. 17. ve 18. yüzyılların açlık ayaklanmaları, 1789 Devrimi sonrasında komünleri yaratmıştı. 19. yüzyılın son çeyreğinde ve 20. yüzyılın ilk 14 yılında emperyalist ülkelerin işçi sınıflarının artan gerçek gelirleri, gelişen demokratik hakları ve sosyal güvenceleri, işçi sınıflarını reformistleştirmişti.

Daha önce de belirtildiği gibi, Marx'ın determinizmi tarihsel süreçlere müdahale boyutundan koparılarak kendiliğindenciliğin gelişmesinin beklendiği bir rehavete yol açtı. Halbuki Marx, daha 1845 yılı ilkbaharında, Feuerbach Üzerine Tezler'in onbirincisinde şunları söylüyordu: "Filozoflar dünyayı yalnızca çeşitli biçimlerde yorumlamışlardır; ancak önemli olan onu değiştirmektir". Bu anlayış, tarihsel gelişimde determinist süreçleri kavrayan, bireyin ve örgütlerin rolünün de önemli olduğunu vurguluyordu.

Marx'ın Rusya'ya ilişkin beklentileri önce 1905 ve ardından da 1917 yılında gerçekleşti. Yoksul halk kitleleri, işçi sınıfının öncülüğünde sovyetleri örgütledi. 1917 yılında da Şubat Devrimi'nden sonra Bolşevikler (Jakobenlerin ihtilalci ruhu, kararlılığı, cesareti ve coşkusuyla) yeni bir devlet yarattı.

Jakobenler burjuva devrimcisiydi; ancak devrimciydi. Program açısından temsil ettikleri sınıf sayıca azdı. Buna karşın, uygun ittifak politikalarıyla köylülüğü ve (belirli bir süre) kent yoksullarını yanlarına alabildiler. Marat bir saldırıda öldürüldü. Danton, Robespierre, Saint Just ve onlarca Jakoben de giyotinde can verdi. 1793-1794 yıllarının

Jakobenleri, inandıkları ve o günün koşullarında tarihsel açıdan daha ileriye gidişi temsil eden bir dava uğrunda ölüme gidebilecek inanç ve kararlılıkta ihtilalcilerdi.

1789-1794 döneminin Fransası'nda krala, aristokrasieye, yabancı istilacılara ve büyük burjuvaziye karşı mücadelede başarının önkoşulu, bu ihtilalci tavidir.

Marx, 22 Şubat 1848 tarihinde Polonya ile ilgili yaptığı bir konuşmada, "1793'ün Jakobeni günümüzün komünisti olmuştur" diyordu. Burada kastettiği, Polonya'yı kendi aralarında paylaşan Rusya, Avusturya ve Prusya'nın gerekçe olarak Polonya'nın 1791 Anayasası'nın Jakoben ilkelere dayandığını ileri sürerken, 1846 yılında Krakov'u Avusturya'ya katarken ve Lehleri son bağımsızlık kalıntısından mahrum bırakırken, artık suçlamalarını "komünistlik" üzerinden sürdürmeleriydi.

Komünist Manifesto, Jakoben diktatörlüğünün sona erdirilmesinden 54 yıl sonra yayımlandı. 1848 Devrimini bir işçi ayaklanmasıyla daha ileri taşıma çabaları Haziran ayında yenilgiyle sonuçlandı. Ardından (1857 yılına kadar) yaşanan ekonomik büyüme ve gelişme koşullarında, işçi sınıfı hareketi tüm Avrupa'da geriledi.

1857 buhranı da Avrupa'nın gelişmiş ülkelerinde işçi sınıflarında bir hareketlilik yaratmadı.

Kapitalizmin ilk küresel krizi 1873-1896 yıllarında yaşandı. Ancak bu kriz sırasında tarım ürünlerinin fiyatları hızla düşünce, bazı ülkelerde gerçek ücretlerde artış bile oldu. 1896-1914 döneminde ise kapitalizmin altın çağlarından biri geçerliydi. Emperyalist sömürü sayesinde aktarılan ekonomik artı, sermayedar sınıfın kârlarını artırmanın yanı sıra, işçi sınıfları açısından da yaşama ve çalışma koşullarında önemli gelişme sağladı. Bu yıllarda dönem dönem yoğunlaşan grevler oldu. Ancak bu grevlerin çok büyük çoğunluğu, kapitalist düzen içinde ve emperyalist yağma ve sömürü desteklenerek, gelir dağılımından daha iyi bir pay almayı amaçlıyordu. 1848 öncesinin kent ve kır yoksullarının düzen-dışı ve bazen düzen-karşıtı ayaklanmalarının yerini, düzen-içi ve genellikle düzene temelden karşı olmayan eylemler aldı. Emperyalist ülkelerin işçi sınıfları, emperyalist sömürü sayesinde evcilleştirildi. Evcilleştirilmiş işçi sınıfları, emperyalist sömürüyü destekleyerek kapitalist düzen içindeki konumlarını geliştirmeye çalıştı.

Kapitalizmin mezar kazıcıları emperyalist ülkelerde kapitalizmin payandasına dönüştü. 1848 devrimlerinin ve 1871 Paris Kömünü'nün arslanı, kapitalistlerin köpeğine dönüştü. Bu durumu en açık bir biçimde ifade eden, Komintern'in kararı üzerine 1-7 Eylül 1920 günleri Bakû'de toplanan Doğu Halkları Kongresi idi. Komintern, Avrupa işçilerinin büyük bölümünün kendi sermayedarlarıyla işbirliği içinde olduğunu görerek, sömürge ve yarı sömürge ülkelerin halklarına emperyalizme karşı başkaldırı çağrısı yapma kararındaydı. Bakû Kongresi'nin sonunda, "*Avrupa, Amerika ve Japonya'nın İşçilerine Doğu Halkları Kongresi'nin Çağrısı*" yayımlandı. Bakû Doğu Halkları Kongresi, emperyalist ülkelerin işçilerine şöyle sesleniyordu: "Bizim yaralarımızı görmediniz; bizim keder ve yakınma dolu şarkılarımızı duymadınız; bizim insan değil de sığır olduğumuzu söylediklerinde, kendi zalimlerinize inandınız. Sizler ki kapitalistlere köpeklik ediyordunuz; bizi kendi köpekleriniz olarak gördünüz".

Avrupa işçi sınıflarının mücadelelerinin düzen-içileşmesi ve düzen-karşıtı niteliğini yitirmesi, Avrupa'nın ihtilalcilerini farklı arayışlara itti. Gizli ve dar örgütlenmeler, silahlı eylemler aracılığıyla kitleyi harekete geçirerek veya doğrudan silahlı darbeye iktidara gelmeye çalıştı. Bu anlayış, Jakobenlerin mücadele geleneğinin devamı değildi. Bu mücadele yönteminin savunucularından en ilginçlerinden biri, Peter Kropotkin'di.

Kropotkin, ilk kez 1880 yılında yayımlanan "İsyân Ruhû" başlıklı makalesinde, kitlelerin sessizliğini devlet korkusuyla açıklıyor ve bir öncü gücün silahlı eylemleriyle

devletin güçsüzlüğünün kanıtlanması durumunda, kitlelerin korkuyu yeneceklerini ve mücadeleye katılacaklarını savunuyordu.²

76 yıllık yaşamının 40 yılını hapisanelerde geçiren Louis Auguste Blanqui ise tüm yaşamı boyunca gizli örgütlenmelerin darbeler yoluyla iktidarı almasına çalıştı.

Demokratik mücadele olanaklarının bulunmadığı 19. yüzyıl Çarlık Rusyası'nda Narodnikler de dar ve gizli örgütlenmenin silahlı eylemleri aracılığıyla başarılı olmaya çabaladı.

Jakobenler, Avrupa'nın emperyalist ülkelerinin kapitalizmin destekçisine/payandasına dönüşmüş işçi sınıflarının desteğini almaya çalışan reformist siyasal örgütlerden de; kitlelerin çeşitli nedenlerle sessiz kaldığı koşullarda darbeyle iktidara gelmeye veya silahlı eylem aracılığıyla kitleleri harekete geçirmeye çalışan dar/gizli eylemci yapılanmalardan da farklıydı.

19. yüzyılın son çeyreğinde dünya devriminin merkezi Rusya'ya kaymıştı.

Marx, özellikle 1871 Paris Komünü'nün kanlı bir biçimde bastırılmasından sonra Rusya'daki gelişmeleri yakından izlemeye başlamıştı.

Rusya'da Jakobenlik konusundaki tartışmalar 1854 yılında gündeme geldi; 1860'lı yıllarda da da arttı. Ancak bu tartışmalarda kimse kendisinin "Rus Jakobeni" olduğunu söylemiyordu. Tartışanların bir kesimi diğerini "Rus Jakobeni" olmakla suçluyordu. Bu tartışmalar bir süre sonra sona erdi.³

Jakobenlik tartışmaları bu kez Marksistler arasında başladı.

Engels'in ölümünden sonra Marksizmin temel direği olarak kabul edilen Kautsky, "günümüzde Jakoben geleneği, Fransa'da büyük, birleşik ve bağımsız bir sosyal demokrat işçi partisinin oluşmasının önünde duran en güçlü engellerden biridir" diyordu.⁴

Rus Marksizminde Jakobenizm

Rus Marksizminin öncülerinden Plekhanov da 1900 yılına kadar Jakobenizmi Blanquicilikle özdeşleştiriyor, "işçilerin kendi devrimlerini kendilerinin yapması" gerektiğini vurguluyor, Jakoben türü yöntemlerle devrim yapılmasına karşı çıkıyordu. Plekhanov'un bu tavrı 1900 yılı Şubat ayında değişti ve Plekhanov, "Jakobenizme doğru yönelmeye başlıyorum," dedi. Bu değişen tavır, 1901 yılı Şubat ayında Lenin tarafından yayımlanan Iskra'da yer alan bir makalesiyle Rusya'da yeni bir tartışmaya yol açtı. Plekhanov, bu makalesinde, Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi içindeki bölünmeyi, Jakobenlerle Jirondenler arasındaki bölünmeye benzetti.

Bu makaleden sonra Lenin de tartışmaya katıldı. Lenin, Jakobenizmi, devrimci enerji, dürüstlük ve emekçi kitlelerin çıkarı için gereken tüm çabayı göstermek olarak algılıyordu.

Lenin, Rusya dışındaki Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi örgütlerinin 4-5 Ekim 1901 günlü toplantısı sırasında yaptığı konuşmada, Rabocheye Dyelo (İşçilerin Davası) gazetesinde yayımlanan bir yazıyı eleştirerek, Iskra'da (Kıvılcım) yayımlanan yazıyı savundu.

Rabocheye Dyelo, Rusya dışındaki Rus Sosyal Demokratları Birliği'nin yayın organıydı ve ekonomist bir çizgi izliyordu. Iskra ise Lenin tarafından 1900 yılında çıkarılmaya başlanan ve yayın kurulunda Lenin'in yanı sıra Plekhanov, Martov, Axelrod, Potresov ve Vera Zasulich'in yer aldığı dergiydi. Alıntıda "Dağ" ile kastedilen Jakobenlerdir: "Rabocheye Dyelo'nun 10. sayısının 32. ve 33. sayfalarında, makalenin yazarı, uluslararası Sosyal Demokrasi'de Dağ ile Jironde'nin karşı karşıya getirilmesine karşı çıkmaktadır. Ancak

² Kropotkin, Peter, "The Spirit of Revolt," *Kropotkin's Revolutionary Pamphlets*, Vanguard Press, New York, 1927, s.35-43.

³ Mayer, Robert, "Lenin and the Jacobin Identity in Russia," *Studies in East European Thought*, Kluwer Academic Pub., the Netherlands, 1999, s.127-154.

⁴ Mayer, R., a.g.m., s.137.

Cenevre Konferansı'na bakın. Dağ ile Jironde arasında bir çatışmayı temsil etmiyor mu? Iskra Dağ'ı temsil etmiyor mu?"⁵

Lenin, 1902 yılında yayımlanan *Ne Yapmalı?* isimli kitabında da Rabocheye Dyelo ile bu konuda süren tartışmaya değindi. "Rabocheye Dyelo, 'Iskra ve Zarya'nın uluslararası Sosyal Demokrasi'de Dağ ile Jironde arasında bir kopuş öngörme eğilimi' konusunda 'özellikle' hoşnutsuzdur," dedikten sonra, kitabın 1907 yılında yapılan baskısına şu dipnotu ekledi: "Devrimci proletarya içindeki iki eğilimin (devrimci ve oportünist) ve onsekizinci yüzyılda devrimci burjuvazi içindeki iki eğilimin (Dağ olarak bilinen Jakoben ve Jironde) arasındaki karşılaştırma, Iskra'nın 2. sayısında (Şubat 1901) başyazıda yapılmıştı. Bu makale Plekhanov tarafından yazılmıştı."⁶ Lenin, bu kavramın sosyal demokrasinin sağ kanadına karşı ilk kez Plekhanov tarafından kullanıldığına da değiniyordu.

Lenin, Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin 1903 kongresindeki bölünmeden sonra, 1904 yılında yayımlanan *Bir Adım İleri İki Adım Geri (Partimizdeki Kriz)* kitabında, parti içindeki bölünmeyi açıklamada Fransız Devrimi'nin yapılanmalarına göndermede bulundu; Menşevikleri Jironde'lere benzetirken, Bolşeviklerin "Sosyal Demokratların Jakobeni" olduğunu yazdı:

"Axelrod Yoldaş'ın 'Jakobenlere' diğer göndermesi daha da açıklayıcıdır. Axelrod Yoldaş, günümüz Sosyal Demokrasisi'nin devrimci ve oportünist olarak bölünmesinin uzun süre önceden beri (ve yalnızca Rusya'da değil) 'Büyük Fransız Devrimi dönemi ile tarihsel paralelliklere' yol açtığına herhalde farkındadır. Axelrod Yoldaş, günümüz Sosyal Demokrasisinin Jironde'lerinin her yerde ve daima rakiplerini betimlemek için 'Jakobenlik,' 'Blanquicilik' ve benzeri terimlere başvurduklarının herhalde farkındadır..."

"'Hareketimizdeki proleter eğilimi' savunan kimdir? İşçinin örgütten korkmadığı, proleterin anarşiye sempati duymadığı, örgütlenme dürtüsüne değer verdiği konusunda ısrarcı olan kimdir? Her tarafına oportünizm sızmış burjuva aydınlarına karşı bizleri uyaran kimdir? Sosyal Demokrasi'nin Jakobenleri. Ve Parti'ye radikal aydınları gizlice sokmaya çalışan kimdir? Profesörler, lise öğrencileri, kendi hesabına çalışan yazarlar, radikal gençler konusunda kaygı duyan kimdir? Jironde Lieber'le birlikte Jironde Axelrod..."

"Bu 'korkutucu sözcükler' (Jakobenlik ve diğerleri), oportünizmin ifadeleridir ve başka bir şey değildir. Kendisini proletaryanın, kendi sınıf çıkarlarının bilincinde olan bir proletaryanın, örgütüyle tümüyle özdeşleştiren bir Jakoben, devrimci bir sosyal demokradır. Profesörlerin ve lise öğrencilerinin arkasından iç geçiren, proletaryanın diktatörlüğünden korkan ve demokratik taleplerin mutlak değerinin peşinde olan bir Jironde ise bir oportünisttir..."⁷

Lenin, *Demokratik Devrimde Sosyal Demokrasi'nin İki Taktiği* kitabında da bu konuda şu değerlendirmeyi yapıyordu:

"Çağdaş Sosyal Demokrasi'nin Jakobenleri, Bolşevikler, sloganlarıyla devrimci ve cumhuriyetçi küçük burjuvaziyi ve özellikle köylülüğü, bir sınıf olarak kendi kimliğini tam olarak sürdüren proletaryanın tutarlı demokratikliği düzeyine yükseltmeyi amaçlamaktadır. Halkın, yani proletaryanın ve köylülüğün, monarşiyle ve

⁵ Lenin, "Speech Delivered on September 21 (October 4)," *Collected Works*, Vol.5 (May 1901-February 1902), Progress Publishers, Moskova, 1977, s.227.

⁶ Lenin, "What is to be Done? Burning Question of Our Movement," *Collected Works*, Vol.5, s.356.

⁷ Lenin, "One Step Forward, Two Steps Back, The Crisis in Our Party," *Collected Works*, Vol.7 (September 1903-December 1904), Progress Publishers, Moskova, 1977, s.379-380.

aristokrasiyle 'avamca' hesaplaşmalarını, özgürlüğün düşmanlarını acımasızca yok etmelerini, onların direnişlerini şiddetle ezmelerini, serfliğin, Asya barbarlığının ve insanın aşağılanmasının lanetli mirasına hiçbir biçimde taviz vermemelerini istemektedir.

"Bu, tabii ki, bizim mutlaka 1793'ün Jakobenlerini taklit etmeyi, onların görüşlerini, programını, sloganlarını ve eylem yöntemlerini kabullenmemizi önermemiz anlamına gelmemektedir. Böyle bir şey söz konusu değildir. Bizim programımız eski değildir, yenidir, Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin asgari programıdır. Yeni bir sloganımız var: Proletarya ve köylülüğün devrimci demokratik diktatörlüğü. Eğer devrimin gerçek zaferini görebilecek kadar yaşarsak, tam bir sosyalist devrim için çaba gösteren işçi sınıfı partisinin doğası ve amaçlarıyla uyumlu yeni eylem yöntemlerimiz de olacak. Yaptığımız karşılaştırmayla açıklamak istediğimiz yalnızca yirminci yüzyılın ilerici sınıfının, proletaryanın temsilcilerinin, yani Sosyal Demokratların, onsekizinci yüzyılın ilerici sınıfı olan burjuvazinin temsilcilerinin bölünmesine, yani Jirondenlere ve Jakobenlere, benzer biçimde iki kanada (oportünist ve devrimci) bölünmüş olduğudur."⁸

Lenin'in Jakobenler konusundaki tavrı, emperyalist ülkelerin emperyalist sömürden pay kapam işçi sınıflarının desteğini almaya çalışırken revizyonistleşen ve reformistleşen, devrimci kimliğini yitiren sosyal demokrat kitle partilerine karşı, Rusya koşullarında devrim yapmaya çalışan devrimcilerin "devrim" konusuna bakışındaki farklılığı yansıtıyordu. Jakobenler ve Bolşevikler ihtilalciydi. Jirondenler, Menşevikler ve onlarla aynı örgüt modelini savunan emperyalist ülke sosyal demokratları ise reformistti.

Ekim Devrimi aşama aşama gelişti; ancak bu aşamalar Fransız Devrimi sonrasında Marksistlerin genel beklentisinden farklı oldu.

Rusya'da kendiliğinden gelişen Şubat 1917 Devrimi Çarlığı devirdi ve demokratik bir ortam yarattı. Marksistlerin büyük çoğunluğu, sosyalizme geçişin ancak kapitalizmin gelişmesi ve bir burjuva demokrasisi sürecinden sonra mümkün olabileceğini düşünüyordu. Lenin, bu anlayışı reddetti; Ekim Devrimi'ni hazırladı. Bunu mümkün kılan, "Sosyal Demokrasi'nin Jakobenleri" olan Bolşeviklerdi. Bolşevik Partisi, kendiliğindenci hareketi dikkate alarak ve o harekete iradi müdahalelerle önderlik ederek, Ekim Devrimi'ni gerçekleştirdi. İktidara el koyma konusundaki kritik kararı veren kişi Lenin'di; bu kararı hayata geçiren ise, Jakobenci devrimci enerjiyi, kararlılığı, özveriyi, sebatı gösteren Bolşevik Partisi...

Marx'ın (programına ilişkin bazı eleştirilerine karşın) onayladığı siyasal örgüt modeli, Alman Sosyal Demokrat Partisi'ydi. 1880'li yıllarda Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde kurulan sosyal demokrat partiler de aynı modeli benimsemişti. Rus Sosyal Demokrat Partisi'nin 1903 yılında "Menşevik" sıfatını alacak olan kanadının savunduğu ve Lenin'in 1902 yılında yayımlanan *Ne Yapmalı?* kitabında eleştirdiği anlayış da bu modeldi. Bu model, Avrupa burjuvazisinin emperyalist sömürü sayesinde sağladığı geniş burjuva demokratik haklar temelinde işçi sınıfının en geniş ve gevşek siyasal örgütlenmesiydi. Ancak bu modelin, en temel demokratik haklara izin verilmediği Çarlık Rusyası'nda başarı şansı yoktu. Nitekim Bolşevik Devrimi'nin başarısında temel nedenlerden biri, bu yeni örgüt modeliydi.

Bolşevik karşıtları bu modeli Jakobencilikle ve Blanquicilikle suçladı.

Model, iç örgütlülük ve işleyiş açısından Jakobenci değildi; Lenin döneminde en illegal koşullarda bile kongreler toplandı, kurumsal bir yapı içinde parti politikaları oluşturuldu, onaylandı ve uygulandı. Jakobenlerde böyle bir demokratik merkezizetçi kurumsallaşma ve işleyiş yoktu.

⁸ Lenin, "Two Tactics of Social-Democracy in the Democratic Revolution," *Collected Works*, Vol.9 (June-November 1905), Progress Publishers, Moskova, 1977, s.59-60.

Model, Blanquici de değildi. İlegal yapılanma darbeye iktidarı ele geçirmeye yönelik değildi; demokratik çalışma koşullarının bulunmamasının kaçınılmaz sonucuydu. Nitekim bu illegal yapılanma darbecilik de yapmadı, bireysel terör eylemlerine de başvurmadı. Demokratik çalışma olanakları 1917 Şubat devrimi sonrasında sağlandığında üye sayısını hızla artırdı ve oluşan sovyetlerde demokratik yoldan çoğunluğu sağladı.

Lenin, ilk kez 7 Temmuz 1917 tarihinde yayımlanan “‘Jakobencilik’ İşçi Sınıfını Korkutabilir mi?” başlıklı yazısında şunları söylüyordu:

“Burjuva tarihçileri Jakobenzmi bir düşünüş (‘alçalma’) olarak görmektedir. Proletaryanın tarihçileri ise Jakobenzmi, ezilen sınıfın özgürleşmesi mücadelesinde en yüksek tepelerden biri olarak görmektedir. Jakobenler Fransa’ya bir demokratik devrimin ve cumhuriyet karşı hükümdarların oluşturduğu bir koalisyona karşı direnmenin en iyi modellerini verdiler. Jakobenlerin kaderi tam bir zafer kazanmak değildi, çünkü ağırlıklı olarak onsekizinci yüzyıl Fransası Avrupa kıtasında çok fazla geri ülkelerle çevrilmiş durumdaydı ve çünkü Fransa’nın kendisi de sosyalizm için maddi temellerden mahrumdu; bankalar yoktu, kapitalist birlikler yoktu, makine sanayi yoktu ve demiryolları yoktu.

“Yirminci yüzyılda Avrupa’da veya Avrupa ile Asya arasındaki sınır çizgisinde ‘Jakobenlik’ devrimci sınıfın, proletaryanın hakimiyeti olacaktır; proletarya, yoksul köylüler tarafından desteklenerek ve sosyalizmi ilerletmek için gerekli olan maddi temelin mevcudiyeti avantajından yararlanarak, yalnızca onsekizinci yüzyıl Jakobenlerinin sağladığı büyük, ortadan kaldırılamaz ve unutulamaz şeyleri sağlamanın ötesinde, emekçi halk için dünya ölçeğinde kalıcı bir zafer elde edecektir.

“Burjuvazinin Jakobenlikten nefret etmesi doğaldır. Küçük burjuvazinin de ondan çok korkması doğaldır. Sınıf bilinçli işçiler ve genel olarak emekçi halk ise iktidarın devrimci, ezilen sınıfa devredilmesine güvenmektedir, çünkü Jakobenzmin özü budur, mevcut krizden çıkışın tek yolu budur ve ekonomik dağınıklığa ve savaşa tek çare budur.”⁹

Vatan Savunması ve Devrim

Jakoben dönemi Fransız Devrimi’ni ve Ekim Devrimi’ni benzer kılan bir olgu da, vatan savunmasının devrimi güçlendirmesidir.

Fransa’da 1792 yılı başlarında Robespierre ve yakın arkadaşları dışında hemen herkes, farklı gerekçelerle savaş istiyordu. Robespierre ise, savaşın karşıdevrime yol açabileceği kaygısını taşıyordu ve savaşa karşıydı. Savaş ilan edildi. Fransız orduları daha ilk çatışmalarda büyük bir yenilgi yaşadı. Jakobenler 1793 Haziranı’nda iktidara geldikten sonra burjuva demokratik devrimin geliştirilmesiyle vatan savunmasını birlikte sürdürdü. Ancak Jakobenlerin siyasal örgütlenmesinin yetersizliği ve burjuva programlarının onları yoksul halktan koparması nedeniyle, vatan savunmasının başarıyla sonuçlanması aynı zamanda Jakobenlerin sonu oldu. Vatan kurtarıldı, devrim yenildi.

Buna karşılık Rusya’da Şubat Devrimi’nden sonra başbakan Kerensky, Birinci Dünya Savaşı’nı sürdürmeye çalıştı. Bolşevikler ise savaşın sürdürülmesine karşı çıktı, tazminatsız ve toprak ilhaki olmayan bir barışı savundu, Avrupa proletaryasını kendi sermayedarlarına karşı ayaklanmaya çağırdı. Ekim Devrimi sonrasında da (Rusya için çok kötü şartlar içeren) Brest-Litovsk Antlaşması’nı imzaladı. Ancak 1918 yılından itibaren emperyalistlerin Beyaz Ordularla birlikte başlattığı saldırı, Sovyet Rusya’da vatan savunmasıyla sosyalizmin

⁹ Lenin, “Can ‘Jacobinism’ Frighten the Working Class?” *Collected Works*, Vol.25 (June-September 1917), Progress Publishers, Moskova, 1977, s.122.

savunulmasını örtüştürdü. Savaş komünizmi (1918-1921) döneminde uygulanan politikalar, Jakobenlerin kaderinden farklı bir sonuç doğurdu. Vatan ve devrim kurtarıldı.

Sonsöz

Bolşevikler, Jakobenlerde de görülen devrimci coşku, kararlılık, dürüstlük ve özveriyi, Marksizmle, demokratik merkezîyetçi bir siyasal örgütlenmeyle, kitlelere önderlik yeteneğiyle ve somut şartların somut tahliliyle birleştirerek, insanlığın kapitalizmi tarihin çöplüğüne atabileceğini gösterdiler. 1917 yılından beri dünyada bir sosyalist/komünist hareket varsa, bunu bu anlayışla hareket eden Bolşeviklere borçluyuz. Sosyal Demokrasi'nin Jakobeni Bolşevikler olmasaydı, Avrupa'nın emperyalist ülkelerinin sosyal demokratları, revizyonizmin ve reformizmin batağında Marksizmi çoktan reddetmişti. Sovyetler Birliği, çeşitli nedenlere bağlı olarak, 1991 yılı sonunda dağıldı. Ancak, insanlığın tarihsel gelişimi içinde bazen yüzyıllar sürebilen dönüşümler, bir gün sınıfsız ve sömürsüz bir dünyada barış, huzur, refah, dostluk ve kardeşlik içinde yaşayan bir insanlık yaratacak. O günler geldiğinde, insanlığın şeref defterinde Bolşeviklerin ve Ekim Devrimi'nin yanı sıra Jakobenler ve Fransız Devrimi de yerlerini alacak.

Kaynakça

Harman, Chris, *A People's History of the World*, Verso, USA, 2008.

Hobsbawm, E., *Echoes of the Marseillaise, Two Centuries Look Back on the French Revolution*, Verso, Finland, 1990.

Hobsbawm, E., *The Age of Revolution 1789-1848*, Vintage Books, New York, 1996.

Lefebvre, Georges, *The French Revolution, From Its Origins to 1793*, Routledge, London, 2002.

Ness, Immanuel, *The International Encyclopedia of Revolution and Protest, 1500 to the Present*, Wiley-Blackwell, Singapore, 2009.

Progress Publishers, *A Short History of the World*.

Sarıca, Murat, *Fransız İhtilâli*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1970.

Soboul, Albert, *The Parisian Sans-Culottes and the French Revolution 1793-4*, Oxford University Press, London, 1971.